

ESKİŞEHİR VE BİLECİK ZAVİYE VAKIFLARI (1835-1863)

Öğr. Gör. Lokman AYDIN* - Doç. Dr. Meltem AYDIN**

Öz

İslâm dünyasında tasavvuf anlayışının önemli kurumlarından olan tekke ve zaviyeler, sosyal yardımlaşma ve dayanışma ile birlikte cihad ve iskân siyasetinde önemli hizmetler görmüşlerdir. Bilim, sanat, edebiyat ve eğitim kurumları olan tekke ve zaviyeler 1826 yılından sonra Evkâf-ı Hümayun Nezareti denetimi ve kontrolü altına alınmıştır. Bu çalışmada 1835-1863 yılları arasında Kütahya Sancağı'na bağlı Eskişehir, İnönü, Seyid Gazi, Karacaşehir, Bilecik ve Söğüt kazaları ile bunlara bağlı köylerde bulunan zaviye-vakıf gelirlerinin müzayedede işlemleri ve bazı muhasebe evrakında bulunan veriler, arşiv belgelerine dayalı olarak incelenip değerlendirilmiştir. Bu dönemde bu bölgede bulunan zaviye vakıflarının varlıklarını devam ettirmekle beraber toplum hayatında etkin rol oynadıklarını gösteren kaynaklara sahip olmadıkları görülmektedir. Sahip oldukları malî kaynaklarla doğru orantılı olarak, zaviye vakıf gelirlerinin talipleri çıkmaktadır. Talibi olmayanlar ise emanet usulü ile devletin kamu görevlilerince yönetilmektedir. Bu veriler ışığında Kütahya Sancağı'nın 19. yüzyılda idari yapılanması hakkında bilgi edinmek mümkün olmuştur. 19. yüzyılda Kütahya lıvasına bağlı kaza ve nahiyelerde çok sayıda tekke ve zaviye bulunmaktadır. Tekke ve zaviyelerin mukataalarını iltizam sistemi ile işletmek üzere müzayedeler düzenlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Eskişehir, İnönü, Seyid Gazi, Bilecik, Söğüt, Tekke, Zaviye.

Eskişehir And Bilecik Zaviye Foundations (1835-1863)

Abstract

In the Islamic world, one of the important institutions of zawiya and dervish lodges during the Ottoman Empire was transformed into a corporate structure. They have seen important services in social assistance and solidarity with ji-

Geliş Tarihi: 23 Mayıs 2021 - Kabul Tarihi: 23 Haziran 2021.

Atıf Bilgisi: Lokman Aydın - Meltem Aydın, "Eskişehir ve Bilecik Zaviye Vakıfları (1835-1863)", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 129, Sayı: 254, İstanbul 2021, s. 163-192.

* Kafkas Üniversitesi Susuz Meslek Yüksekokulu, lokman14@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0002-5871-9929.

** Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, meltemtokucu@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0001-5408-6135.

had and settlement policy. Dervish lodges and zawiya, which are science, art, literature, and educational institutions, were placed under the supervision and control of the Ministry of Evkâf-ı Hümayun after 1826. In this study, between 1835-1863 the auction transactions of the Eskişehir, İnönü, Seyid Gazi, Karacaşehir, Bilecik and Söğüt districts subjected to the Kütahya Sanjak and the zawiya-foundation revenues in their villages and the data in some accounting documents were analyzed and evaluated based on archive documents. During this period, it is seen that the lodges' foundations in this region did not have the enough resources showing that they played an active role in the life of the society, although they continued their existence. There was a demand for the income of the lodges in direct proportion to the resources they had. Unsolicited foundations due to their lack of income potential were managed by state officials. In the light of these data, it was possible to obtain information about the administrative structure of the Kütahya Sanjak in the 19th century. There are many dervish lodges and zawiya in Kütahya in the 19th century. Auctions were organized to operate the mukataa of dervish lodges and zawiya with a land tenure system.

Keywords: Eskişehir, İnönü, Seyid Gazi, Bilecik, Söğüt, Dervish Lodges, Zawiya.

1. Giriş

İslâm dünyasında zahirî ilimler ile tasavvuf adeta beden ile ruh gibi bir bütünü oluşturur, biri olmadan diğeri düşünülemez. Bu nedenle medreseler ve tekkeler birbirlerini tamamlayan kurumlar olmuşlardır. Tekke ve zaviyeler en ücra köşelere kadar teşkilatlanarak dinin yayılmasını sağlamışlardır. Diğer Türk-İslam Devletleri'nde olduğu gibi Osmanlı Devleti döneminde de tekke ve zaviyeler, sosyal hayatın önemli bir kurumu olarak varlığını devam ettirmiştir. Çok geniş topraklara sahip olan Osmanlı Devleti, merkezi otoritesinin zayıf olduğu noktalarda tekke mensuplarının insan psikolojisi üzerindeki etkisinden yararlanarak muhtemel huzursuzluk ve asayişsizliğin önüne geçmiştir. Mevleviyye, Nakşibendiyye, Rifâiyye, Kadiriyye ve Bektaşiyye gibi çeşitli tarikatlara ait olan tekke ve zaviyeler halk arasında birlik ve beraberliği pekiştirirken, okçuluk gibi sporların gelişmesine, buldukları bölgelerde sanat ve edebiyatın ilerlemesine de katkı sunmuşlardır.¹

Tekke ve zaviyeler vakıf olarak kurulmuş ve masrafları vakıf gelirleri ile karşılanmıştır. Bazı zaviyelerin personel ücretleri dışındaki masraflarını karşılamak için bizzat dervişlerin idare ettiği büyük tarım işletmelerinden elde edilen gelirler tahsis edilmiştir. Bu sebeple cami ve kütüphanelerde olduğu gibi tekkeler de diğer kuruluşlara göre vakıflardan daha fazla yararlanmışlardır. Farklı tarikatlara ait olan tekkeler, Osmanlı İmparatorluğu'nda ibadetleri içerisine dâhil ettikleri edebî ve tasavvufi eserler vasıtasıyla geniş kitlelere ulaşmışlardır. Kapısı herkese açık olan tekke ve zaviyeler yolcuları misafir etmiş, karşılık beklemeksizin yedirip içirmiş, bu sayede şeyhlerinin fikirlerini yayma fırsatı elde etmişlerdir. 18. yüzyılda zaviyelerin büyük çoğunluğu bizzat şeyhleri tarafından kurulmuştur. Padişah, veziriazam ve bazı müftüler kendi vakıf

¹ Mustafa Kara, *Din Hayatı Sanatı Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2019, s. 31-32, 136-142.

gelirleri üzerinden daha önce kurulmuş olan zaviyelere büyük miktarda paralar tahsis etmişlerdir. Sultan I. Mahmud vakfisinde, kendi vakfının gelirlerinden Nakşibendiyye Tarikatı'ndan Şeyh Mehmed Efendi Zaviyesi'ne ve Şeyh Halil Efendi Zaviyesi'ne para aktarılmasını hükme bağlamıştır. Veziriazam Damat İbrahim Paşa Vakfı'nın gelirleri üzerinden de Halvetiyye Tarikatı'ndan Koca Mustafa Paşa Zaviyesi ile Beşiktaş Mevlevihânesi'ne belli bir meblağ ayrıldığı bilinmektedir. Resmi olarak Sünniliği doktrin olarak benimsemiş olan Osmanlı Devleti'nde bazı tarikatların meselelere farklı yaklaşımlarına ulema karşı çıkmış, padişahlar ise ulema ile tarikatlara eşit mesafede yaklaşarak aralarında ayırım yapmamaya özen göstermiştir. Bu yolla padişahlar az veya çok görüş ayrılığı yaşayan sosyal ve siyasi güçler arasında denge sağlamaya çalışırken vakıf müessesinden faydalanma yoluna gitmişlerdir.²

Bu çalışmada 19. yüzyılda Kütahya sancağına tabi Eskişehir, İnönü, Seyid Gazi, Karacaşehir, Bilecik ve Söğüt kazaları ile köylerinde bulunan zaviye vakıfları ele alınmış ve ağırlıklı olarak 1835-1863 yılları arasına ait BOA, EV.d. 17119; 10553; 16669; 18215; 15498; 15098 numaralı vakıf defterlerinden yararlanılmıştır. Bu zaviye vakıflarının muhasebe kayıtları ile akarlarının müzayedede usulüyle ihale edilerek iltizam yöntemi ile idare edilmesi işlemleri değerlendirilmiştir.

2. Eskişehir - İnönü - Seyid Gazi - Karacaşehir Zaviye Vakıfları

Eskişehir Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde ilk ele geçirilen bölgelerden birisidir. Osman Bey'in oğlu Orhan Gazi, Karacahisar (Sultanönü) sancakbeyi, kardeşi Gündüz Alp ise Eskişehir'de subaşı olarak görev yapmışlardır. Başlangıçta tarım üreticilerinin pazarı ve ana yollar üzerinde bir geçiş noktası olan Eskişehir, zamanla idari ve kültürel merkez olmuştur.³ Sultan II. Bayezid döneminde yapılan tahrirlerde Anadolu Eyaleti'nin on yedi sancağından birisi olan Eskişehir (Sultanönü), 17. yüzyılda İnönü (Bozöyük), Bilecik, Seyid Gazi, Karacaşehir, Kalacık-ı Sultanönü ve Akbıyık kazalarından oluşuyordu. 19. yüzyılda Anadolu Eyaleti'nin idari taksimatında yapılan değişikliklerle merkezi Bursa olan Hüdavendigâr vilayetinin Kütahya sancağına tabi bir kaza oldu ve bu idari yapısını 20. yüzyıl başlarına kadar korudu.⁴ 19. yüzyıl zaviye vakıf kayıtlarına göre Eskişehir, İnönü, Seyid Gazi, Karacaşehir, Bilecik, Söğüt ve Mihalgazi Kütahya Sancağı'na tabi kazalar arasında yer alıyordu.⁵

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde pek çok tarikat şeyhi Batı Anadolu'ya yerleşerek buldukları bölgeleri sosyo-ekonomik açıdan geliştirip şenlendirmişlerdir. Kurdukları zaviyelerle yolcuların ihtiyaçlarını karşılamışlar ve yol güvenliğini sağlamışlardır. Hizmetleri karşılığında çeşitli vergilerden muaf tutulan zaviyeler Mevleviyye, Nakşibendiyye, Halvetiyye, Celvetiyye, Rıfaiyye,

² Bahaeddin Yediyıldız, *18. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, TTK, Ankara 2003, s. 221-224, 262.

³ Yusuf Oğuzoğlu - Feridun Emecen, "Eskişehir", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s. 399.

⁴ Besim Darkot, "Eskişehir", *MEB İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, Devlet Kitapları, Anadolu Üni. Güzel Sanatlar Fakültesi, Eskişehir 1997, s. 385.

⁵ BOA, EV. d.17119; 5b-6b-8b-9a; BOA, EV. d.16669; 2-b.

Kadiriyye ve Bektaşîyye tarikatlarına bağlı olarak faaliyet göstermişlerdir. Eskişehir ve çevresi uç tabir edilen bir bölge olduğu için fetih ve iskân hareketleri sırasında kuruluşu Anadolu Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubad dönemine (1219-1236) kadar uzanan ve 1925’de tekke ve zaviyelerin kapatılmasına kadar geçen sürede faaliyete geçen zaviye sayısı 124’e kadar ulaşmıştır.⁶ Evkaf kayıtları içerisinde Eskişehir ve çevresine ait “*selâtin-i mâziyeden ve kadimden*” tabirleri ile ifade edilen ve kuruluş tarihleri Osman Bey dönemi ve öncesine uzanan fakat zamanla çoğu ortadan kalkmış olan çok sayıda zaviye vakfı vardır.⁷ Eskişehir kazasında Ahi Mahmud, Elvan Şeyh, Kılağuz, Şeyh İsa, Şeyh Nasreddin, Şeyh Şehabeddin, Karasakal, Yunus Emre zaviyeleri, İnönü kazasında; Tigan Abdal ve Tur Ali Baba zaviyeleri, Karacahisar kazasında; Şeyh Salih, Şeyh Süleyman, Takiüddin Baba ve Balluca zaviyeleri, Seyid Gazi kazasında; Seyid Battal Gazi, Şucaeddin Baba, Bahşayış ve Şeyh Bahşi zaviyeleri kadimden olup, 19. yüzyılda varlığını devam ettiren zaviyeler arasında yer almıştır.

2.1. Eskişehir Kazası Zaviye Vakıfları Muhasebe ve Müzayede İşlemleri

Osmanlı Devleti’nin Batılılaşma çabası ile birlikte devletin Batı tarzında merkezi bir anlayışla yönetilmesi fikrinin bir sonucu olarak vakıflar Evkâf-ı Hümâyün Nezâreti bünyesinde toplanmaya başlanmıştır. Evkâf-ı Hümâyün Nezâreti’nin kurulmasında Batılı Devletleri memnun etme anlayışı dışında vakıflarla ilgili ortaya çıkan yolsuzlukların önüne geçilmesi, nazırlık bünyesinde oluşturulacak hazine vasıtası ile vakıflar arasında kaynak aktarılması ve vakıfların gücünden diğer sektörleri yararlandırma düşüncesi etkili olmuştur.⁸ Böylece vakıfların gelirleri ve idaresi bu nezaretin kontrolü altına alınmaya başlanmış, tekke ve zaviyelerin üzerinde siyasî ve malî denetim güçlendirilmiştir. Daha sonra buralardaki görevlilere maaş tahsis edilerek ve vergi muafiyeti getirilerek bu kişilerin bir nevi kamu görevlisi haline dönüştürülmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak geçmişi eskiye dayanan ve kadim tasavvuf geleneğini devam ettiren tekke ve zaviyelerin köy ve arazilerini ellerinde buldurmalarına izin verilip, aşar ve ağnam vergileri kendilerine bırakılırken, daha küçük tekke ve zaviyelere aynı ayrıcalık tanınmamıştır. Bunlara askerlikten ya da vergiden kaçmak için yol arayan kimselerin toplandığı yerler gözle bakılmıştır.⁹ Bu sebeple yolsuzlukların ve istismarların önüne geçmek amacıyla vakıf ve zaviyeler devlet tarafından sıkı bir şekilde denetlenmiştir.

Eskişehir ve çevresinde bulunan zaviye vakıfları ile ilgili denetlemelerden birisi, Muaccelat Nazırı olarak görev yapan Seyyid Hacı Feyzullah Efendi’nin

⁶ Mehmet Topal - Kamil Çolak, “Eskişehir Zaviyelerine Dair Tespitler”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 9, Ankara 2015, s. 53-67.

⁷ Kadim zaviye vakıflarının listesi için bakınız: Vedat Turgut, “Osman Gazi’nin Kimliği Meselesi ve Cihanşumül Bir Devlete İsminin Verilmesinin Sebepleri Üzerine”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 11, S. 1, 2016, s. 118-120.

⁸ Nazif Öztürk, “Evkâf-ı Hümâyün Nezâreti”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s. 521-524.

⁹ Zekeriyâ Işık, “19. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Tarikatların Devlet Otoritesi Karşısındaki Tutumları”, *Belleten*, C. LXXXI, Sayı: 290, TTK, Ankara 2017, s. 218.

1832-1836 yılları arasındaki son beş yıllık dönemini kapsamaktadır. Kendi yerine tayin edilen Mektûbî Hazretî Defterî Halifelerinden Salih Efendi tarafından yapılan incelemelere göre zaviye vakıflarının gelirleri tarım ürünlerine dayalı olarak toplanan vergilerden elde edilmiştir. Harcama kalemleri arasında ise personel giderleri önemli bir yer tutmuştur. Bu kayıtlara göre Eskişehir sancağında bulunan 19 adet vakıftan 1832-1833 senelerine ait 940 Guruş ve 1834-36 senelerine ait 1.293 Guruş 20 Para olmak üzere 1832-1836 yılları arasında toplam 2.233 Guruş, 20 Para Hazine-i Celile'ye gönderilmiştir. Aynı dönemde Kütahya, Karahisar ve Eskişehir sancaklarındaki vakıflardan hazineye toplam 43.773 Guruş, 20 Para aktarılmıştır. Eskişehir'de bulunan 19 vakıftan bu dönemde hazineye aktarılan meblağ, Kütahya Sancağı'na dâhil kazaların gelirlerinden hazineye aktarılan toplam miktarın %5,1'ni oluşturmaktadır.¹⁰

EV.d. 15098 numaralı ve 1269 [1852-53] tarihli defterde Eskişehir kazasında bulunan zaviye vakıflarının gelir ve giderlerini beyan eden muhasebe kayıtları yer almaktadır. Bu kayıtlara göre Nefs-i Eskişehir'de Şeyh Nasreddin, Şeyh Şehabeddin, Ahi Salih, Sultan Abdullah, Edebali, Ahi Abdülaziz, Ahi Mahmud ve Şeyh İsa zaviyeleri bulunmaktadır. Karasakal köyünde Karasakal zaviyesi, Sakarı bölgesindeki Kızılbük köyünde Şeyh Mustafa zaviyesi, Alpu köyünde Hasan Seydi zaviyesi, Muttalip köyünde Kılağuz ve Elvan Şeyh zaviyeleri, Sultandere mahallinde Ahi Kılınç ve Mayısar köyünde Şeyh İdris zaviyesi ile birlikte 15 zaviye vakfı vardır.¹¹ Bunlardan Şeyh Nasreddin, Şeyh Şahabeddin, Ahi Salih, Sultan Abdullah, Ahi Mahmud, Şeyh İsa, Karasakal, Edebali ve Şeyh Mustafa zaviyeleri kadimden olup kuruluşları Osman Bey dönemine kadar uzanmaktadır.

Karasakal zaviyesinin bulunduğu köyün 1.815 akçe olan gelirleri Kanunî Sultan Süleyman döneminde bu zaviyeye vakfedilmiştir. Sultan II. Selim döneminde yıllık geliri 2.124 akçeye ulaşmıştır. Edebali zaviyesinin ise Şeyh Edebali adına yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Odunpazarı mezarlığında bulunan bu zaviyenin çiftlik ve arazi gelirlerinden bir kısmı Fatih Sultan Mehmed döneminde tımara verilmiş, fakat Kanunî Sultan Süleyman döneminde geri iade edilmiştir. Kanunî döneminde yıllık gelirin 400 akçe olduğu tespit edilmiştir.¹²

Ahi Abdülaziz, Şeyh Şehabeddin, Hasan Seydi, Ahi Mahmud ve Şeyh İsa zaviyelerine ait arazilerin ürünleri çekirgeler tarafından telef edildiği için 1852-1853 yılı gelirleri tahsil edilememiştir. Ahi Abdülaziz, Şeyh Mustafa, Hasan Seydi, Ahi Salih, Ahi Kılınç, Şeyh İdris, Elvan Şeyh zaviyelerinin mutasarrıfları vefat ettiği ya da sahipsiz oldukları için mahlûl hazine olarak kaydedilmişlerdir. Mahlûl hazine olan zaviyelere ait toprakların tasarruf hakkı Evkâf-ı Hümayun'a aittir. Çekirge telef sebebiyle geliri olmayan zaviyeler dışında Ahi Salih ve Kılağuz zaviyesinin de 1852-1853 yılında geliri yoktur. Eskişehir'de

¹⁰ BOA, EV.d. 10553, 2a.

¹¹ BOA, EV.d. 15098, 2a, 2b.

¹² Topal - Çolak, "Eskişehir Zaviyelerine Dair Tespitler", s. 62, 65.

de toplam 13 zaviye kaydının yer aldığı defterde zaviye isimleri arasında şeyh ve ahi gibi sıfatların yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. 1848-1852 yıllarında zaviyelerin gelir durumları, mutasarrıfları ve harcamaları Tablo-1'de gösterilmiştir:¹³

Tablo-1: 1848-1852 Tarihinde Eskişehir Zaviye Vakıfları Muhasebe Kayıtları

Sıra No	Zaviye	Mutasarrıf	Gelir	Harcama	Kalan	Yılı
1	Şeyh Mustafa	Mahlül Hazine	22	-	-	1852
2	Şeyh Nasreddin	Fatıma Hatun	330	66 Maaş 16,5 Muhasebe 82,5 Toplam	247,5	1852
3	Edebalı ve Sultan Abdullah	Mehmed Efendi	120	24 Maaş 06 Muhasebe 30 Toplam	90	1852
4	Karasakal	Taği-zâde Mehmed Efendi	180	45 Muhasebe	135	1848
			-	-	-	1849
			200	50 Muhasebe	150	1850
			230	57,5 Muhasebe 25 Masarifat	172,5	1851
			100	37,5-Nısf-ı Hisse 9,5 - Muhasebe	28	1852
5	Ahi Abdulaziz	Vefat / Mahlül Hazine	-	-	-	1852
6	Şeyh Şehabeddin	Mehmed ve Musa	-	-	-	1852
7	Hasan Seydi	Mahlül Hazine	-	-	-	1852
8	Ahi Mahmud ve Şeyh İsa	Ahmed ve Mehmed	-	-	-	1852
9	Ahi Salih	Mahlül Hazine	-	-	-	1852
10	Kılağuz	Kâtip Mustafa Efendi	-	-	-	1852
11	Ahi Kılınç	Mahlül Hazine	-	-	-	1852
12	Şeyh İdris	Mehmed ve Mustafa Efendi	-	-	-	1852
13	Şeyh Elvan	Kasap Mustafa Efendi	-	-	-	1852
Yekûn			1.182	337	823	

Eskişehir'de 1852-1853 yılında zaviye vakıfların mahlül hazine dâhil toplam gelirleri 1.182 Guruş olarak gerçekleşmiştir. Bazı zaviyelerin arazileri çerkiye istilasına uğradığı için toplam gelirden azalma meydana gelmiştir. 23 Ma-

¹³ BOA, EV.d. 15098, 1b-2b.

yısı 1850 tarihinde Hüdavendigâr vilayeti valisi ve Kütahya muhassılına gönderilen yazıda Saruhan sancağında çekirge istilası yaşandığı ve bunun Kula kazasına yayıldığı bildirilmiştir. Saruhan Liva Meclisi tarafından Sadaret'e gönderilen yazıda ise kendi sancaklarında salgının önlenmediği ancak Kütahya sancağı Demirci kazası ile diğer kazalarına uçan çekirgelerin buralara tohum bıraktıkları ifade edilmiştir. 1847-1853 yılları arasında Saruhan sancağı Selendi ve Kula kazalarında yaşanan çekirge felaketi sebebiyle öşür gelirleri beklenenden düşük olmuş ve halkın biriken vergi borcunun affı için hükümetten talepte bulunulmuştur. Fakat hükümetin vergi ödenmesi işinin mültezimleri ilgilendirdiği gerekçesi ile bu talepleri kabul etmediği görülmektedir. Çözüm önerisi olarak ihalenin feshedilerek yeniden yapılması istenmiştir.¹⁴

Eskişehir'de 1854-1855 yılında muhasebesi görülen zaviyelerden Ahi Salih zaviyesi mahlûl hazine olup geliri 50 Guruştur. Sultandere mahallindeki Ahi Kılınc zaviyesinin yarısı mahlûl hazine, diğer yarısının mutasarrıfı ise Hacı Mehmed Bey'dir. 100 Guruş olan gelirinin 50 Guruşu hazine-i mahlûl olup 12,5 Guruşu harc-ı muhasebe bedeli olarak hazineye aktarılmış ve geriye 37,5 Guruş kalmıştır. Ahi Mahmud ve Şeyh İsa zaviyesinin yarısı mahlûl hazinedir, diğer yarısının mutasarrıfı Mehmed Bey'dir. Toplam 500 Guruş olan gelirin 250 Guruşu hazine-i mahlûl, 62,5 Guruşu harc-ı muhasebe bedeli olarak hazineye gönderilmiş ve geriye 187,5 Guruş kalmıştır. 1854-1855 yılında muhasebesi görülen üç zaviyeden toplam 375 Guruş Hazine-i Celile'ye aktarılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde zaviye vakıflarına ait tarım arazilerinin gelirleri iltizam yöntemiyle ihale edilerek idareleri mültezimlere bırakılmıştır. 17. yüzyıl sonlarından itibaren malikâne sistemine geçilmiş ise de Tanzimat Dönemi'nden sonra vergiler emanet usulüne uygun olarak maaşlı memurlar tarafından tahsil edilmeye başlanmıştır. Ancak bunun sakıncaları ortaya çıkınca tekrar iltizam sistemine geri dönmüştür.¹⁵

1859-1860 yıllarında Eskişehir ve çevresinde bulunan zaviye vakıflarının tarım işletmelerine ait gelirleri ihale edilerek mültezimlerin idaresine bırakılmıştır. EV. d. 17119 numaralı ve 25 Zilkade 1276 [14 Haziran 1860] tarihli müzayede defterinde Eskişehir, İnönü, Seyid Gazi, Karacaşehir, Bilecik ve Söğüt zaviye vakıflarının müzayede işlemleri kaydedilmiştir. Eskişehir kaza ve köylerinde ihale edilen zaviye vakıfları ve aşar bedelleri Tablo 2'de gösterilmiştir.¹⁶

¹⁴ Ertan Gökmen, "Batı Anadolu'da Çekirge Felâketi (1850-1915)", *Belleten*, C. LXXIV, S. 26, TTK, Ankara, Nisan 2010, s. 131-165.

¹⁵ Mehmet Genç, "İltizam", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 22, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 155.

¹⁶ BOA, EV. d. 17119; 6a-6b.

Tablo-2: 1860 Tarihinde Eskişehir’de Gelirleri İhale Edilen Zaviye Vakıfları

Sıra No	Kaza/Köy	Zaviye	Uhdesinde Bulunduran	Aşar Bedeli
1	Eskişehir	Abdülaziz	Mutasarrıfı Hacı Mestan Bey	2.700
2	Kızılıbük	Şeyh Mustafa	Mutasarrıfı Hacı Mestan Bey	300
3	Eskişehir	Ahi Mahmud	Zaviyedârı Mehmed Bey	2.000
4	Muttalip karyesi	Kılağuz	Zaviyedârı Kâtip Efendi	2.650
5	Eskişehir	Şeyh İsa	Zaviyedârı Mehmed Bey	1.500
6	Alpu karyesi	Hasan Seydi	Zaviyedârı Hacı Mestan Bey	700
7	Eskişehir	Sultan Alaeddin	Mütevellisi Hacı Şakir Efendi	5.000
8	Mayıslar karyesi	Şeyh İdris	Zaviyedârı Hacı Mehmed Efendi	400
9	Eskişehir	Şeyh Nasreddin	Zaviyedârı Osman	1.200
10	Muttalip karyesi	Elvan Şeyh	Zaviyedârı Hacı Hatip Efendi	1.700
11	Sultandere	Ahi Kılıç	Zaviyedârı El-hac Mehmed Bey	460
12	Eskişehir	Edebalı	Zaviyedârı Hoca-zâde Mehmed Efendi	1.800
13	Eskişehir	Sultan Abdullah	Zaviyedârı Hoca-zâde Mehmed Efendi	1.200
14	Eskişehir	Şeyh Şehabeddin	Zaviyedârı Esseyyid Mehmed Efendi	1.000
15	Eskişehir	Ahi Salih	Hacı Kâtib-zâde Hüseyin Efendi	330
16	Şaröyük karyesi	İmamyeri vakfı	Hacı Kâtib-zâde Hüseyin Efendi	800
17	Bilecik karyesi	İmam Fakih	Hoca-zâde Mehmed Efendi	800
18	Karasakal karyesi	Şeyh Karasakal	Zaviyedârı Süleyman Efendi	4.000
	Yekün			28.540

Kütahya ve çevresinde bulunan zaviye vakıflarına ait mukataalar mahalinde ya da Kütahya merkezde düzenlenen müzayedeler neticesinde en çok teklifi veren mültezimlere toptan ya da perakende olarak ihale edilmiştir. Kütahya livasına tabi olan Eskişehir’de bulunan 18 zaviyenin talibi bulunmadığı için ihalelerinin ayrı ayrı gerçekleştirildiği müzayede defterine kaydedilmiştir. Müzayedeye tabi zaviye vakıflarından Ahi Abdülaziz, Şeyh Mustafa, Ahi Salih, İmam Fakih ve İmamyeri zaviye vakıfları hariç diğerleri zaviyedârları ya da mütevellisi uhdesinde bulunmaktadır. Sultan Alaeddin Zaviyesi 5.000 Guruş bedelle en yüksek gelire sahiptir. Bunu 4.000 Guruş aşar bedeli ile Şeyh Karasakal Zaviyesi takip etmektedir. Ahi Abdülaziz, Kılağuz ve Ahi Mahmud zaviyeleri 2.000 Guruş ve üzeri bedele sahip iken diğerlerinin ihale bedeli 300-1.800 Guruş arasında değişmektedir.

Kütahya sancağı dâhilinde bulunan ve Evkaf-ı Hümayun Nezâreti’ne bağlı olan zaviyelerin 13 Mart 1863 - 12 Kasım 1863 tarihleri arasını içeren muhasebeleri tamamlanmış ve hazırlanan ayrıntılı muhasebe defterleri ile birlikte harcamaları gösteren icmal defterleri 25 Kasım 1864 tarihinde Evkaf-ı Hümayun Nezâreti’ne gönderilmiştir. Bu defterde çalışmamıza konu olan Kütahya sancağına tabi Eskişehir, Karacaşehir, İnönü, Seyid Gazi, Bilecik ve Söğüt kazaları ile birlikte başka bir çalışmanın konusu olan Etrafşehir, Altıntaş, Gireği, Virancık, Gümüş nahiyeleri ile Simav, Gediz, Uşak ve Banaz kazalarının muhasebe kayıtları yer almıştır. Eskişehir kazasında bulunan zaviye vakıfla-

rının mutasarrıfları ile rüyet olunan 1863'e ait muhasebe kayıtları Tablo 3'de gösterilmiştir.¹⁷

Tablo-3: 1863 Tarihinde Eskişehir'de Gelirleri İhale Edilen Zaviye Vakıfları

Köy	Zaviye	Mutasaarîf	Gelir	Harcama	Fazla
Muttalib	Kılağuz Zâviyesi	Hacı Mustafa Efendi	2.688	360 vazife 2.328 ta'âmiye masrafı	00
Muttalib	Elvan Şeyh zaviyesi	Hacı Mustafa Efendi	2.133	360 vazife 1.773 ta'âmiye masrafı	00
Mayıslar	Şeyh İdris zaviyesi	Elhac Mehmed Bey	353	120 vazife 87,15 Mahlûl hissesi 46,24 maaş 11,26 Muhasebe	87,15
Laçın	İmadeddin Fakih zaviyesi	Mehmed	690	360 vazife 66 maaş 16,20 harc-ı muhasebe	247,20
	Sultan Abdullah zaviyesi	Mehmed Hamdi Efendi	1.206	120 vazife 850 ta'âmiye masrafı 47,8 maaş 11,32 Muhasebe	177
	Şeyh Şehabeddin zaviyesi	Mehmed	1.000	360 vazife 500 ta'âmiye masrafı 28 maaş 7 Muhasebe	105
	Karasakal zaviyesi	El-hac Süleyman Hakki Efendi	3.500	Bervech-i hasbi	3500
Toplam			11.570	7.453,05	4.116,35

Eskişehir kazasında bulunan zaviye vakıflarının 1863 yılı aşar bedeli 11.570 Guruştur. Karasakal zaviyesi 3.500, Kılağuz zaviyesi 2.688, Elvan Şeyh zaviyesi 2.133 Guruşluk gelire en yüksek aşar bedeline sahip ilk üç zaviye olmuştur. Sultan Abdullah zaviyesi 1.206, Şeyh Şehabeddin zaviyesi ise 1.000 Guruş gelire bunları takip etmektedir. Şeyh İdris ve İmadeddin Fakih zaviyelerinin aşar geliri 1.000 Guruşun altında gerçekleşmiştir.

Eskişehir kazasındaki zaviye vakıflarının aynı dönem içinde giderleri vazife harcamaları, yiyecek masrafı, maaş ve muhasebe bedellerinden oluşmuştur. Bu harcamalardan maaş ve muhasebe giderleri Evkâf-ı Hümayun Nezâreti hazinesine gönderilerek, harcamalar merkezi idare tarafından gerçekleştirilmiştir. Böylece vazifeliler merkezden maaş alan bir memur statüsüne dönüşmüştür. Eskişehir kazasında bulunan zaviye vakıflarının maaş ve muhasebe gideri olarak 1863 yılında hazineye aktarılan toplam tutar 234,30 Guruş olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca Mayıslar karyesinde bulunan Şeyh İdris zaviyesinin 87.15 Guruşluk mahlûl hisse bedeli ile birlikte hazineye aktarılan toplam miktar 322,05 Guruş olmuştur.

¹⁷ BOA EV.d. 18215; 5b, 6a.

Zaviyelerin vazife giderleri için 1.680 Guruş ayrılmış, çalışanlarına ve fakir fukaraya yemek vermek amacıyla 5.451 Guruş harcama yapılmıştır. 1863 yılında zaviye vakıflarının toplam harcaması 7.131 Guruş olmuştur. Karasakal zaviyesinin hizmetleri *bervech-i hasbi*¹⁸ olarak gerçekleştirildiğinden bu zaviyeye ait 3.500 Guruş ile birlikte vakıf fazlası olan 616,35 Guruştan oluşan toplam 11.247 Guruş 35 Para makbuz karşılığı zaviyedârlarına bırakılmıştır. Gelirlerine göre en çok harcama yapan zaviye vakıfları Kılağuz ve Elvan Şeyh zaviyeleri olmuştur. Bu iki zaviyenin gelirlerinin tamamı vazife ve yiyecek harcamaları için kullanılmıştır. Diğer zaviyelerden farklı olarak maaş ve harc-ı muhasebe giderinin kayıtlarda yer almadığı görülmektedir. Bu durum hizmetlerin mutasarrıfları tarafından yerine getirildiğini ortaya koymaktadır. Her iki zaviyenin mutasarrıfı Hacı Mustafa Efendi'dir.

2.2. İnönü Kazası Zaviye Vakıfları Muhasebe ve Müzayede İşlemleri

Günümüzde Eskişehir'e bağlı bir ilçe olan İnönü 19. yüzyıl zaviye vakıf belgelerinde Kütahya livasına bağlı kazalar arasında gösterilmiştir. EV.d. 15098 numaralı ve 1269 [1852-53] tarihli defterde İnönü kazasında 1853'de bulunan yedi zaviye şunlardır: Nefs-i İnönü'de Çetmi zaviyesi ve Tur Ali Baba zaviyesi, Dereyalak köyünde Tigan Abdal zaviyesi, Dodurga'da Giral Seydi ve Bayram Gazi zaviyeleri, Bozüyük köyünde Kumral Baba zaviyesi, Eğrigöz Çiftliğinde Kırğıllı (Ece Sultan) zaviyesi. Bunların dışında İnönü'de herhangi bir geliri kaydedilmemiş olan Hacı Osman ve Muhyiddin zaviyeleri bulunmaktadır. Zaviyelerin mutasarrıfları ve gelir-gider durumları Tablo 4'de gösterilmiştir.¹⁹

Tablo-4: 1852-1853 Tarihinde İnönü Zaviye Vakıfları Muhasebe Kayıtları

Sıra No	Zaviye	Mutasarrıf	Gelir	Harcama	Fazla
1	Tigan Abdal	İsmail bin Osman	400	80 Maaş 20 Muhasebe	300
2	Giral Seydi	Mustafa	400	80 Maaş 20 Muhasebe	300
3	Bayram Gazi	Mehmed	250	50 Maaş 12,5 Muhasebe	187,5
4	Kumral Baba	İsmail ve Ümmügülsüm	400	80 Maaş 20 Muhasebe 30 Mahlül Hisse	270
5	Çetmi	Mahlül Hazine	40	40	-
6	Tur Ali Baba	Abdulaziz	700	<u>129 Maaş,</u> <u>32 Muhasebe</u>	539
7	Ece Sultan (Kırkıllı)	Mahlül Hazine	140	140	-
8	Hacı Osman ve Muhyiddin	Hafız Halil	-	-	-
		Toplam	2.430	733,5	1.596,5

¹⁸ Allah rızası için bedelsiz olarak yapılan hizmetlerdir.

¹⁹ BOA, EV.d, 15098, 1b.

İnönü kazasında bulunan zaviye vakıflarının 1852-1853 yılında toplam geliri 2.430 Guruş olarak gerçekleşmiştir. Bu gelirlerin 733,5 Guruşu maaş ve muhasebe giderleri olmak üzere Evkâf-ı Hümayun Nezâretine gönderilmiştir. Elde edilen gelirlerden 1.596 Guruş 5 Para artmıştır.

1854-1855 yılında İnönü'de Çetmi, Kandilli, Tur Ali Baba, Kumral Baba, Tigan Abdal, Giral Seydi, Bayram Gazi ve Hacı Osman zaviyelerinin mutasarrıfları ile muhasebeleri görülmüştür. Bu defterde yer alan Kumral Baba zaviyesinin Osman Bey dönemine kadar uzandığı bilinmektedir. Osman Bey, Kumral Abdal'a Kumral Baba, Kumral Seydi ve Karaağaç köylerini vakfetmiştir. İnönü'de bulunan Tur Ali Baba ve Tigan Abdal zaviyeleri de Osman Bey ya da daha önceki bir dönemde kurulmuş olan ve çeşitli vakıf belgelerinde "selâtin-i mâziyeden ve kadimden" olarak ifade edilen zaviye vakıflarıdır. Tigan Abdal zaviyesinin bânisinin *Abdalân-ı Rum* olduğu kesindir.²⁰ 1854-1855 yılında İnönü kazasında yer alan 8 zaviye vakfının gelir ve giderleri Tablo 5'te gösterilmiştir.²¹

Tablo-5: 1854-1855 Tarihinde İnönü Zaviye Vakıfları Muhasebe Kayıtları

Sıra No	Zaviye	Mutasarrıf	Gelir	Harcama	Fazla
1	Çetmi	Mahlûl Hazine	20	-	-
2	Kandilli	Mahlûl Hazine	50	-	-
3	Tur Ali Baba	Aziz Bey	200	50 Muhasebe	150
4	Kumral Baba	Süleyman ve İsmail	1.000	250 Muhasebe 125 Mahlûl Hazine	625
5	Tigan Abdal	İsmail	400	100 Muhasebe	300
6	Giral Seydi	Mahlûl Hazine	500	-	-
7	Bayram Gazi	Mehmed	400	100 Muhasebe	300
8	Hacı Osman	Halil Efendi	400	100 Muhasebe	300
	Toplam		2.970	725 Muhasebe	1.675
	Mahlûl Hazine		570		

İnönü kazasında 1854-1855 yılında muhasebeleri görülen zaviyelerin mahlûl hazine hariç toplam aşar bedeli 2.970 Guruş olarak gerçekleşmiştir. Mahlûl hazine ve harc-ı muhasebe bedelleri olarak Hazine-i Celile'ye aktarılan tutar 1.295 Guruştur. Vakfın mutasarrıfları uhdesine bırakılan vakıf fazlası ise 1.675 Guruş olmuştur.²²

İnönü kazasında bulunan zaviye vakıflarının 1852-1853 muhasebe kayıtları ile 1854-1855 yılı muhasebe kayıtları karşılaştırıldığında aradan geçen iki yıl içerisinde Kandilli, Kumral Baba, Giral Seydi, Bayram Gazi ve Hacı Osman

²⁰ Vedat Turgut, "Osman Gazi'nin Kimliği Meselesi ve Cihanşumûl Bir Devlete İsminin Verilmesinin Sebepleri Üzerine", *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 11, S. 1, Sakarya 2016, s. 89-91.

²¹ BOA, EV. d.15498:2b.

²² EV.d 15498-2b'de İnönü muhasebe kayıtlarında yekûn 1.495 Guruş olarak kaydedilmiştir. Fakat bunun vakfı gelir-gider ve vakıf fazlası rakamlarla izahı mümkün değildir.

zaviyelerinin gelirleri artarken, Çetmi ve Tur Ali Baba zaviyelerinin gelirleri azalmıştır. Tigan Abdal zaviyesinin gelirinde herhangi bir değişiklik olmamıştır. Toplamda iki yıl içerisinde zaviyelerin gelirleri %22 oranında artarken, Hazine-i Celile'ye gönderilen miktar ise %43 oranında bir artış göstermiştir. Buna göre zaviye gelirlerini tasarruf edenlerin ödedikleri vergi miktarı iki yıl içerisinde yaklaşık %100 oranında artmıştır.

1860 yılına gelindiğinde İnönü'de bulunan 9 zaviye vakıf gelirleri Kütahya'da toplu olarak düzenlenen müzayedeye ile ihale edilmiştir. İhaleye tabi olan zaviye vakıfları Tablo 6'da gösterilmiştir.²³

Tablo-6: 1276 [1860] Tarihinde İnönü'de Gelirleri İhale Edilen Zaviye Vakıfları

Sıra No	Kaza/Köy	Zaviye	Uhdesinde Bulunduran	Aşar Bedeli
1	İnönü	Hacı Alemşâh ve Muhyiddin	Zaviyedârı Hafız Halil Efendi	1.650
2	Bozüyük	Giral Baba	Talibi Bulunmadığı	1.000
3	İnönü	Çetmi	Talibi Bulunmadığı	110
4	İnönü	Kandilli	Talibi Bulunmadığı	170
5	İnönü	Tur Ali Baba	Hacı Mustafa Ağa	1.000
6	Dereyalak	Tigan Abdal	Talibi Bulunmadığı	1.600
7	İnönü	Hoca Yedigâr	Zaviyedârı İbrahim Efendi	2.500
8	Virancık	Bayram Gazi	Talibi Bulunmadığı	1.200
9	Dodurga	Giral Seydi	Hoca-zâde Mustafa Efendi	2.550
Yekün				11.780

İnönü'de bulunan zaviye vakıflardan beşinin talibi bulunmadığı, ikisinin ise zaviyedârları uhdesinde olduğu görülmektedir. Hoca Yedigâr Zaviyesi en yüksek gelire sahip olmuştur. Zaviyelerin gelirleri 110-2.500 Guruş arasında değişmektedir. İhale neticesinde toplam 11.780 Guruş gelire sahip olan zaviye vakıfları 200 Guruş zam yapılarak 11.980 Guruşa Nalbant Hacı Süleyman kefaletiyle Hacı Abdullah oğlu Abdullah Ağa uhdesine verilmiştir. Kefalet iltizam sisteminin önemli unsurlarından birisi olup kefiller bulunduğu bölgede yerleşmiş olan küçük sermaye gruplarından oluşmuştur. Kefillerin açık ya da gizli olarak iltizam gelirlerinden pay aldıkları da görülmektedir.²⁴ 1860 yılında ihale edilen Kütahya, Etrafşehir, Tavşanlı, Altuntaş, Eğrigöz, Banaz, Seyid Gazi, Gediz, Simav ve Uşak zaviye vakıflarının ihalesini kazananlar da kefil göstermişlerdir.²⁵

1862-1863 yılında İnönü kazasında bulunan Tur Ali Baba zaviyesinin mutasarrıfı Abdulkadir Bey, Ahi Arslan zaviyesinin mutasarrıfı Ahmed Şerif, Tigan Abdal zaviyesinin mutasarrıfı İsmail Halife ve Bayram Gazi zaviyesinin mutasarrıfı Mehmed ile muhasebeleri görülmüştür. Nefs-i İnönü'de bulunan Tur Ali Baba zaviyesinin 1.023 Guruş olan aşar gelirinden 360 Guruşu vazi-

²³ BOA, EV.d. 17119; 5b.

²⁴ Genç, "İltizam", s. 155.

²⁵ BOA, EV.d. 17119:2b-9a.

fe gideri, 663 Guruşu da sabit harcamalar olarak gösterilmiştir. Ağa ve Baş karyelerinde bulunan Ahi Arslan zaviyesinin 274 Guruş olan gelirinin tamamı tamirat masrafına harcanmıştır. Dereyalak karyesinde bulunan Tigan Abdal zaviyesinin 2.000 Guruş olan gelirinin 240 Guruşu vazife gideri, geriye kalan 1.760 Guruşu ise mutat masraflar için harcanmıştır. Virancık karyesinde bulunan Bayram Gazi zaviyesinin 1.600 Guruş olan aşar bedelinin 360 Guruşu vazife gideri, 1.240 Guruş ise mutat masraflar için harcanmıştır. İnönü ve köylerinde bulunan bu dört zaviye vakfının 1862-1863 yılı aşar bedelleri toplamı 4.623 Guruş olarak gerçekleşmiş ve bunun 960 Guruşu vazife gideri, 3.663 Guruşu ise mutat masraflardan oluşmuştur. Dört zaviye vakfının da gelir fazlası oluşmamıştır. Bu zaviye vakıflarına ait maaş ve muhasebe gideri olarak Evkâf-ı Hümayun Hazinesi'ne aktarılan meblağ olmaması, bu hizmetlerin mutasarrıfları tarafından bedelsiz olarak yerine getirildiğini göstermektedir.²⁶

2.3. Seyid Gazi Kazası Zaviye Vakıfları Muhasebe ve Müzayede İşlemleri

Zaviye vakıflarına tahsis edilmiş köy ve mezraların aşar ve vazife bedeli olarak müteveli, zaviyedâr ve mürtezikalılarına ödenen meblağlar ve ödeme yapılan kişilerin beratlarına ait yoklama defterleri düzenlenerek Evkâf-ı Hümayun Nezâreti'ne gönderilmiştir. Bu defterlerden yapılan harcamaların neler olduğu görülebilmektedir. Bunlardan birisi olan 6 Haziran 1859 tarihli ve EV.d 16669 numaralı yoklama defterinde yer alan kayıtlara göre Seyid Gazi kazasında bulunan Seyid Battal Gazi Hazretleri Dergâhı'nın fukara ve dervişlerin için yiyecek masrafları için 1840 yılında postnişinine 3.000 Guruş nakit, ayrıca 200 kile buğday ve 50 kile arpa yardımı yapılmıştır.²⁷

EV.d. 15098 numaralı ve 1852-53 tarihli deftere göre Nefs-i Seyyidgazi'de Yaylak Kârkan (Çoban Baba), Ahmed Paşa kızı Ayşe Hatun, Uryan Baba, Bahşayış zaviyeleri bulunmaktadır. Ayrıca Bardakçı köyünde Kuzucu Baba, Şeyh köyünde Şucaeddin, Oynaş köyünde Çabuk Sultan, Göknebi köyünde Göknebi, Ahi Viran köyünde Melik Gazi ve Yapuldak köyünde Salih Lala zaviye vakıfları vardır. Bu zaviyelerden Şucâeddin ve Yaylak Karkân (Çoban Baba) zaviyelerinin hasılatı çekirge tarafından telef edilmiştir. Uryan Baba, Göknebi ve Salih Lala zaviyelerinin ise hasılatı yoktur. Bahşayış Baba zaviyesinin gelirlerinden 330 Guruşu yaylak, 96 Guruşu ise afyon akçesi olarak kaydedilmiştir. Osmanlı döneminden itibaren Afyonkarahisar, Balıkesir, Kütahya ve Konya ile birlikte Eskişehir de ilaç sanayinin en çok tercih ettiği afyon üretim merkezlerinden birisi olmuştur.²⁸ Seyid Gazi kazasında bulunan zaviyelerin 1852-53 yılına ait mutasarrıfları, gelirleri ve Hazine-i Celile'ye aktarılan maaş ve harç-ı muhasebe bedelleri Tablo 7'te gösterilmiştir.²⁹

²⁶ BOA, EV.d. 18215:3b.

²⁷ BOA, EV.d. 16669, 2b.

²⁸ Burak Çıtır, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Afyon Ziraati ve Ticareti (1900-1939)*, Sakarya Üni. Sos. Bil. Ens. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2015, s. 34.

²⁹ BOA, EV.d. 15098, 3a.

Tablo-7: 1852-1853 Tarihinde Seyid Gazi Zaviye Vakıfları Muhasebe Kayıtları

Sıra No	Zaviye	Mutasarrıf	Gelir	Harcama	Fazla
1	Kuzucu Baba	Abdurrahman Efendi	100	20 Maaş 5 Muhasebe	75
2	Şucaeddin	Ali Rıza Efendi	-	-	-
3	Yaylak Karkan	Berber Halil	-	-	-
4	Ayşe Hatun	Mahlûl Hazine	118	-	-
5	Uryan Baba	2/3 Hissesi Ali Rıza Efendi 1/3 Hissesi Hoca-zâde Mehmed Efendi	-	-	-
6	Bahşayış Baba	Bahşi-zâde İsmail Efendi	426	85 Maaş 21 Muhasebe	320
7	Çabuk Sultan	Mahlûl Hazine	10		
8	Göknebi	Mahlûl Hazine	-	-	-
9	Melik Gazi	Mahlûl Hazine	38	-	-
10	Salih Lala	Mahlûl Hazine	-	-	-
		Toplam	526	131	395
		Mahlûl Hazine	166		

Eskişehir’de Dede ve Babaların yerleşmesi 13. yüzyılda Seyid Gazi’de Seyid Battal Gazi zaviyesi çevresinde gerçekleşmiştir. Şucaeddin, Uryan Baba, Yaylak Karkân (Çoban Baba), Bahşayış Baba ve Melik Gazi zaviyeleri bu bölgedeki Bektaşî geleneğinin devamı olarak görülmektedir. Bahşayış Baba zaviyesi Kütahya’da bulunan Balıklı zaviyesi ile irtibatlı olmuştur. 1853 yılında iki zaviye de Bahşizâde ailesi tarafından yönetilmektedir. Balıklı zaviyesi 17. yüzyılın ilk çeyreğinde Halvetilerin yönetimine geçmiştir. Fakat Bahşayış Baba zaviyesinin hangi tarikata bağlı olduğu konusunda kesin bir bilgi yoktur. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasından sonra Bahşayış Baba zaviyesinin varlığını devam ettirmesinde Kütahya’daki Balıklı zaviyesi ile bağlantısı etkili olmuştur. 1853 yılında zaviyenin mutasarrıfı olarak Kütahya’da bulunan Bahşi-zâde ailesinden İsmail Efendi’nin bulunması ailenin varlığını devam ettirdiğini göstermektedir.³⁰ 1860 yılında Seyid Gazi’de bulunan ve Tablo 8’de gösterilen 10 zaviye vakfının mahallinde düzenlenen müzayede ile ihalesi yapılmıştır.³¹ Zaviyelerin 10.160 Guruş olan aşar gelirine Postacı İsmail Ağa kefaletiyle Ali Efendi tarafından 4.700 Guruş zam yapılmıştır. Böylece gelirler 14.860 Guruş olarak ihale edilmiştir.

Zaviyelerin toplam ihale bedelleri 14.860 Guruş olduğu halde yekûn 10.160 Guruş olarak deftere kaydedildikten sonra Postacı İsmail Ağa kefaletiyle Ali Efendi tarafından 4.700 Guruş zam yapıldığı belirtilerek toplam 14.860 Guruş olarak gösterilmiştir. Daha sonra bu bedele 140 Guruş daha

³⁰ Ayşe Değerli, “Eskişehir Kırsalında Bir Bektaşî Zaviyesi: Bahşayış Baba”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 95, Ankara 2020, s. 12-17.

³¹ BOA, EV.d. 17119:6b.

zam yapan Yusuf Ağa 15.000 Guruş bedel ve Karaağa-zâde Süleyman Efendi kefaleti ile zaviye vakıflarının gelirlerini uhdesine almıştır.

Tablo-8: 1860 Tarihinde Seyid Gazi'de Gelirleri İhale Edilen Zaviye Vakıfları

Sıra No	Kaza/Köy	Zaviye	Aşar Bedeli
1	Seyid Gazi	Toğracık (Ahmed Paşa Kızı Ayşe Hatun)	2.080
2	Seyid Gazi	Uryan Baba	3.300
3	Oynaş	Şeyh Bahşi	2.000
4	Ahi Viran	Melik Gazi	1.800
5	Göknebi	Göknebi	2.100
6	Oynaş	Çabuk Sultan	650
7	Yapıldak	Salih Lala	600
8	Deve Viran	Ahi Koca	518
9	Bardakçı	Kuzucu Baba Zaviyesi	1.152
10	Yaylak Karkan	Çoban Baba	660
		Yekûn	14.860

Seyid Gazi kazası Dere Viran karyesinde bulunan Ahi Koca zaviyesinin mutasarrıfı Mustafa ile 1862-1863 yılında görülen muhasebesine göre aşar bedeli 674 Guruş olmuştur. Bu bedelin 168 Guruş 20 Parası maaş ve muhasebe bedeli olarak mürettebat hazinesine aktarılmıştır. 252 Guruş 30 Para ise mahlûl hisse olarak hazine payı olarak ayrılmıştır. Vakfın gelir fazlası olarak 252 Guruş 30 Para kalmıştır.³²

2.4. Karacaşehir/Karacahisar Zaviye Vakıfları Muhasebe ve Müzayedeye İşlemleri

Osmanlıların ilk yerleşim yerlerinden birisi olarak kabul edilen Karacahisar, 15. yüzyılın ikinci yarısında Sultanönü sancağına tabi idi. 17. yüzyılda Eskişehir'e bağlı nahiyeye merkezi olarak kayıtlara geçmiştir. 19. yüzyıl zaviye vakıf kayıtlarında ise Kütahya livasına tabi kaza merkezi olarak görülmektedir.³³ 1860 yılında Karacahisar'da toplam 17.500 gelire sahip 10 zaviye vakfı bulunmaktaydı. Bunlardan Beşkardaş Sultan Vakfı 13.500 Guruş gelirle toplam gelirlerin %77'sine sahiptir. Karacahisar'da bulunan ve aşar bedelleri ihale edilen zaviye vakıfları Tablo 9'de gösterilmiştir.³⁴

Karacaşehir'de bulunan zaviye vakıflarının mahallinde yapılan müzayedesinde talibi çıkmamıştır. Kütahya'da düzenlenen toplu müzayedede sonucunda ihale bedeline 1.150 Guruş zam yapan mültezimden Helvacı Hasan Ağa 18.650 Guruş ile zaviye vakıflarının mukataa gelirlerine sahip olmuştur.

³² BOA, EV.d. 18215:4b.

³³ Metin Tuncel, "Karahisar", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 417.

³⁴ BOA, EV.d., 17119:8b.

Tablo-9: 1860 Tarihinde Karacahisar'da Gelirleri İhale Edilen Zaviye Vakıfları

Sıra No	Köy	Zaviye	Aşar Bedeli
1	İnhisar	Şeyh İlyas	650
2	Timur, Cebel, Atalanı	Balluca	650
3	Ortaca	Takiyüddin Baba	1.000
4	İtburnu	Şeyh Süleyman	250
5	Keskin, Eğri, İt pınar	Beşkardaş Sultan	13.500
6	Ilıca	Şeyh Salih	250
7	Namlu Çiftliği	Evcı Baba	250
8	Aşağı Söğüt Önü	Abdulaziz	200
9	Alpagut, Atalanı, Tekeçiler	Kınık	450
10	Akkaya ve Hasırcı Çiftlikleri	Çavdar Baba	300
		Yekün	17.500

1862-1863'te Karacaşehir'in Akkaya, Hisarcı Çiftliği, Ilıcaksu ile Kargın-boğazı diye bilinen bölgelerinde gelirleri bulunan Şeyh Beşir ve Çavdar Baba zaviyesinin mutasarrıfı olarak Osman ve saire şeklinde kayıt bulunması mutasarrıflarının birden fazla olduğunu göstermektedir. Bu vakfın 292 Guruş aşar bedeli gelire karşılık 63 Guruş harcaması vardır. Harcamalar vazife bedeli, maaş ve muhasebe giderlerinden oluşmuştur. Ayrıca hazine hissesi olan 64,5 Guruş deftere kaydedilmiştir. Bu giderler neticesinde vakfın mutasarrıfına 64,5 Guruş kalmıştır. Karacaşehir'de bulunan zaviye vakıflarının muhasebe kayıtları Tablo 10'da gösterilmiştir.³⁵

Tablo-10: 1862-1863 Tarihinde Karacaşehir'de Bulunan Zaviye Vakıflarının Muhasebeleri

Köy	Zaviye	Mutasarrıf	Gelir	Harcama	Fazla
Akkaya ve Hisarcı Çiftliği ve Ilıcaksu ve Kargın Boğazı dimekle maruf	Şeyh Beşir ve Çavdar Baba zaviyesi	Osman ve saire	292	120 vazife-i minha 64,20 Hisse-i mahlül 34,16 maaş 8,24	64,20
1279 [1862-1863] Yılı Toplam Aşar Bedeli 292					
Makbuz Karşılığı Zaviyedarına Verilen			Evkaf-ı Hümayun Hazinesine Gönderilen		
Guruş	Para	Vazife-i muayyeneleri	Guruş	Para	Maaş ve muhasebe harcı
120	00	Fazla-i vakf	43	00	Mahlulul
64	20	Toplam	64	20	Toplam
184	20		107	20	

³⁵ BOA, EV.d., 18215;2b.

Şeyh Beşir ve Çavdar Baba zaviyesinin 292 Guruş olan gelirinden vazife harcamaları için ayrılan 120 Guruş ve gelir fazlası olan 64,20 Guruştan oluşan toplam 184,20 Guruşu makbuz karşılığında zaviyedârlarına teslim edilmiştir. Maaş ve muhasebe gideri ile mahlûl hazine bedelinden oluşan toplam 107,20 Guruş da Evkâf-ı Hümayun Hazinesi'ne gönderilmiştir.

3. Bilecik ve Söğüt Zaviye Vakıfları Muhasebe ve Müzayede İşlemleri

Domaniçi yazlık, Söğüt'ü kışlık merkez olarak kullanan Osmanlı Beyliği'nin kuruluş döneminde Bilecik ve çevresi, Selçuklu-Bizans sınırında Türkmen akınlarının yoğunlaştığı bir bölge olmuştur. Bağlı olduğu Bizans İmparatorluğu ile bağlarını koparmış olan Bilecik tekfuru hem bölgede bulunan Rumlarla hem de Türkmenlerle iyi ilişkiler içerisinde idi. 1299'da Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra beyliğin önemli merkezlerinden birisi oldu. 1649 yılına ait avarız kayıtlarında Ertuğrul Gazi Vakfı'na ait bir kasabaydı. Tanzi-mat'tan sonra Hüdavendigar Eyaleti'ne bağlı sancak olan Bilecik, II. Abdülhamid döneminde Ertuğrul Sancağı ismiyle anılıyordu. 20. yüzyıl başlarında Ertuğrul sancağının merkez kazası Bilecik ile birlikte İnegöl, Söğüt ve Yenişehir kazaları bulunuyordu.³⁶ Bilecik ve Söğüt 19. yüzyıla ait zaviye vakıf defterlerinde Kütahya livasına tabi kaza olarak kaydedilmişlerdir.³⁷

1860 yılında Bilecik kazasında toplam geliri 5.600 Guruş olan zaviye vakıflarının hiçbirine talip çıkmamıştır. Talibi çıkmayan bu 8 zaviye vakfının gelirlerinin önce emanet usulü ile idare edilmesi uygun görülmüştür. Daha sonra Kütahya'da düzenlenen toplu müzayede ile Söğüt, Seyid Gazi, Banaz kazaları ve Kütahya Etrafşehir, Tavşanlı ve Altıntaş nahiyelerinde bulunan diğer zaviye vakıfları ile birlikte Karaağa-zâde Ömer Efendi uhdesine bırakılmıştır.³⁸ Bilecik'te aşar gelirleri ihale konusu olan zaviye vakıfları Tablo 11'de gösterilmiştir.³⁹

Tablo-11: 1860 Yılında Bilecik'te İhale Edilen Zaviye Vakıfları

Sıra No	Köy	Zaviye	Aşar Bedeli
1	Aşağı Karye	Ahi İsmail	520
2	Hırtılar	Lülü Paşa	200
3	Ayasluk	Timur Bey	360
4	Bayır	Müderri	1.100
5	Günay	Ahi Yunus	550
6	Çukurviran	Kolukesik	800
7	Cumalı	Timurtaş Baba	1.300
8	Nefs-i Bilecik	Çekenoğlu	820
	Yekûn		5.600

³⁶ Feridun Emecen, "Bilecik", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 154-156.

³⁷ BOA, EV.d., 17119; 8b-9a; EV.d. 18215-2b; 4a.

³⁸ BOA, EV.d. 17119; 9b.

³⁹ BOA, EV.d 17119; 8b.

1862-1863 yılında Bilecik'te bulunan Timur Bey, Kolukesik ve Ahi İsmail zaviyelerinin muhasebeleri mutasarrıfları ile görülmüş ve bu üç zaviye vakfının toplam geliri 2.100 Guruş olarak gerçekleşmiştir. Zaviye vakıflarının harcama kalemleri vazife gideri, maaş, muhasebe harçları ve mutad masraflardan oluşmuştur. Vazife gideri, masraf ve vakıf fazlası olarak toplam 1.975 Guruş makbuz karşılığı zaviyedârlarına verilmiştir. Maaş ve muhasebe gideri olarak 125 Guruş Evkâf-ı Hümayun hazinesine gönderilmiştir. Harcamaları vazife ve mutad masraflardan oluşan Ahi İsmail zaviyesinin gelir fazlası oluşmamış, aynı zamanda bu vakıftan Evkâf-ı Hümayun hazinesine herhangi bir meblağ aktarılmamıştır. Bu zaviye vakıflarından Ahi İsmail zaviyesinin kurucuları Ahiyân-ı Rum olup Osman Bey ya da daha önceki döneme ait kadim zaviyelerden birisidir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde Ahi İsmail zaviyesine, Güreğ-i Kebir olarak bilinen ve diğer adı Aşağı Karye olan yerde 700 Akçe hâsılı olan bir çiftlik vakfedilmiştir.⁴⁰ Bu zaviye vakıflarının bulunduğu karyeler, mutasarrıfları ile gelir ve giderleri Tablo 12'te gösterilmiştir.⁴¹

Tablo-12: 1862-1863 Yılında Muhasebeleri Görülen Bilecik Zaviye Vakıfları

Köy/ Zaviye	Mutasarrıf	Gelir	Harcama/Guruş	Fazla
Ayasluk'ta Timur Bey Zaviyesi	Mustafa	350	240 vazife 22 maaş 5,20 muhasebe	82,20
Çukurviran'da Kolukesik Zaviyesi	Hüseyin	750	360 vazife 78 maaş 19,20 muhasebe	292,20
Güreği Kebir nam-ı diğer Aşağı karye'de Ahi İsmail Zaviyesi	Hacı Ali	1.000	360 vazife 640 masraflar	00
Toplam		2.100	1.725	375
Makbuz Karşılığı Zaviyedârına Verilen			Evkaf-ı Hümayun Hazinesine Gönderilen	
Guruş			Guruş	
960	Vazife Giderleri			
640	Masraflar		125	Maaş ve muhasebe harcı
375	Vakıf Fazlası			
1.975	Toplam			

Osmanlı döneminde Anadolu Eyaleti'ne bağlı Hüdavendigâr sancağının kaza veya nahiyelerinden biri olan Söğüt'ün 1487-1573 yılları arasında şehirleşme açısından merkezi bir konumda olmadığı için gelişmesi yavaş olmuştur. Fakat bölgede 17. yüzyılda *Celali İsyanlarının* etkisiyle hızlı bir nüfus artışı görülmüştür. Bu yüzyılın ortalarına doğru Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa

⁴⁰ Vedat Turgut, "Osman Gazi'nin Kimliği Meselesi ve Cihanşumül Bir Devlete İsmine Verilmesinin Sebepleri Üzerine", *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 11, S. 1, Sakarya 2016, s. 91.

⁴¹ BOA, EV.d., 18215; 2b.

tarafından Söğüt'e yakın Vezirhan beldesindeki kervansaraya ormanda yer açmak üzere 126 müslim ve gayrimüslim yerleştirilmiştir. 19. yüzyılda Hüdavendigâr vilayeti Ertuğrul (Bilecik) sancağının kazası olan Söğüt, Osmanlı Devleti'nin ilk kurulduğu yer olduğu için II. Abdülhamid tarafından yaptırılan Hamidiye Camisi, bir idadi ve yetimhane ile şenlendirilmeye çalışılmıştır.⁴² Söğüt 19. yüzyıla ait zaviye vakıf defterlerinde Kütahya livasına tabi kazalardan birisi olarak kaydedilmiştir. 1860 yılında Söğüt ve köylerinde bulunan zaviye vakıfları Tablo 13'de gösterilmiştir.⁴³

Tablo-13: 1860 yılında Söğüt'te İhale Edilen Zaviye Vakıfları

Kaza/Köy	Zaviye	Uhdesinde Bulunan	Aşar Bedeli
Söğüt	Şeyh Edebalı	Talibi Yoktur	1.500
Söğüt	İsa Sofu Hazretleri	Talibi Yoktur	300
Kızılhisar karyesi	Çiftlik mezra	Talibi Yoktur.	100
Yonca Pelit Karyesi	Mezra	Zaviyedârı Molla Mehmed	300
Şaraphane Karyesi	Çiftlik Mezra	Zaviyedârı Abdullah-zâde Dai	200
Söğüt	Hacı Hüseyin Mescid-i Şerif İmametine Merbut Bir Çiftlik Mezrası	Zaviyedârı İmam Mehmed Efendi	400
Yekûn			2.800

Tablo 13'de yer alan vakıflardan Şeyh Edebalı zaviye vakfının 1859 senesinde 1.000 Guruş olan aşar bedelinin talibi olmadığı gerekçesiyle ödenmediği kaydedilmiştir. Şeyh Edebalı zaviye vakfı ile beraber İsa Sofu Hazretleri zaviye vakfının ve Kızılhisar karyesinde bulunan çiftlik mezra vakıflarının da 1860 yılında talibi çıkmamıştır. Diğer üç zaviye vakfı ise zaviyedârları uhdesinde bulunmaktadır. Ayrıca Söğüt kazasında bulunan zaviye vakıflarının aşarının mahallinde müzayede edilmesine karar verilmiş, öşr-i üzüm ve göğerişi olarak yapılan müzayede, kanuna aykırı görüldüğü için iptal edilmesi konusunda Evkâf Nezareti'nden talimat beklendiği kaydedilmiştir.

Osmanlı Devleti mahallinde yapılan müzayedeler neticesinde talibi çıkmayan ya da ihale edildiği halde daha fazla teklif verilen zaviye vakıflarının gelirlerini yeniden ihale edebilmekteydi. Bazı durumlarda birden fazla kazada bulunan zaviye vakıfları toplu olarak ihale edilip tasarruf hakkı tek bir kişiye verilebiliyordu. 1860 yılında mahallinde yapılan müzayedede talibi çıkmayan Bilecik ve Söğüt kazalarındaki zaviye vakıflarının aşar bedelleri Kütahya sancağına bağlı Seyit Gazi, Banaz kazaları ile Etrafşehir, Tavşanlı ve Altıntaş nahiyeleri zaviye vakıfları ile birleştirilerek yeniden ihale edilmiştir.

Bu ihale neticesinde yedi ayrı yerleşim yerinde bulunan zaviye vakıfları toplam 190.000 Guruş bedelle Ruşen Efendi-zâde Sadık Efendi kefaleti ile Karaa-

⁴² İlhan Şahin, "Söğüt", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 37, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, s. 389-391.

⁴³ BOA, EV.d 17119; 9a.

ğa-zâde Ömer Efendi uhdesine bırakılmıştır.⁴⁴ Böylece daha önce talibi çıkarmayan zaviye vakıfları ihale edilmiş aynı zamanda diğer zaviye vakıflarının aşar bedellerine zam yapılarak devletin daha fazla gelir elde etmesi sağlanmıştır.

4. Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışmada günümüzde Eskişehir ve Bilecik illeri ile bu illere bağlı kaza ve köylerde 1835-1863 yılları arasında bulunan zaviye vakıflarının muhasebe kayıtları ile müzayede işlemleri BOA, EV.d. 10553; 15098; 15498; 17119; 16669; 18215 numaralı defterlerde yer alan bilgilere göre değerlendirilmiştir. Evkâf Nezâreti'nin kurulması ile birlikte merkezden yönetilmeye başlayan ve zaman zaman denetlemelere tabi tutulan zaviye vakıfları arasında, kuruluşu Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasına kadar uzanan *şeyh, ahi, baba ve abdal* isimleri ile anılan çok sayıda zaviyenin bulunması dikkat çekmektedir.

Üzerinde çalıştığımız Evkâf Defterlerinde yer alan muhasebe ve müzayede kayıtlarına göre, 1835-1863 yılları arasında Eskişehir kazasında 18, İnönü kazasında 13, Seyid Gazi kazasında 12, Karacaşehir kazasında 10, Bilecik kazasında 8 ve Söğüt kazasında 2 olmak üzere toplam 63 zaviye vakfının faal oldukları tespit edilmiştir. 1852-1853 yıllarında Eskişehir'de bulunan Ahi Abdülaziz, Ahi Mahmud, Hasan Seydi, Şeyh İsa ve Şeyh Şehabeddin zaviye vakıflarına ait olan arazilerinin çekirge istilasına uğraması aşar gelirlerinin düşmesine neden olmuştur. Bu tarihte muhasebeleri görülen 15 zaviye vakfının gelirleri 1.182 Guruş olarak gerçekleşmiştir. 1853 yılında Eskişehir kazasında mutasarrıfları vefat ettiği ya da talibi olamadığı için Ahi Abdülaziz, Ahi Kılınç, Ahi Salih, Hasan Seydi ve Şeyh Mustafa zaviyelerinin mahlûl hazine olarak yönetimi ve gelirleri doğrudan Evkâf-ı Hümayun Nezâreti'ne bağlanmıştır. Mahlûl hazine olan zaviye vakıfları içerisinde sadece Şeyh Mustafa zaviyesinin 22 Guruş geliri kaydedilmiştir. Evkâf-ı Hümayun Nezâreti'nce idare edilen zaviye vakıflarından Ahi Abdülaziz ve Hasan Seydi zaviyelerinin gelirlerinin olmaması bölgede etkili olan çekirge istilasından kaynaklanmıştır. Fakat Ahi Kılınç ve Ahi Salih zaviye vakıflarının gelirlerinin olmamasını izah eden bir kayıt yer almamıştır.

1860 yılında Eskişehir kazasında bulunan 18 zaviye vakfının aşar bedellerinin ihale bedeli toplam 28.540 Guruş olarak belirlenmiş, fakat toplu olarak talibi çıkmadığı için zaviye vakıfları aşar bedellerinin perakende olarak tek tek ihale edilmesi kararlaştırılmıştır. 1860 yılı evkaf defterine 1853 yılında kayıtlarda yer almayan İmameddin Fakih zaviyesi ile İmamyeri vakfının 800'er Guruş ve Sultan Alaeddin zaviyesinin 5.000 Guruş aşar bedelleri ilave edilmiştir. Sonradan ilave edilen bu üç zaviye vakfının dışında kalan diğer zaviye vakıflarının gelirleri 1860 yılında 18 kat artarak 1.182 Guruş'tan 21.940 Guruşa yükselmiştir. Bu artışta bir önceki dönemde hasılatı olumsuz etkileyen çekirge istilasının ortadan kalkmış olması etkili olmuştur. Ayrıca bir önceki dönemde mahlûl hazine olarak kayda geçen zaviye vakıflarına, bu dönemde mutasarrıf atanmış ve Ahi Abdülaziz, Şeyh Mustafa ve Ahi Salih zaviyeleri hariç diğer zaviyelerin gelirleri mütevellileri ya da zaviyedârları tarafından ta-

⁴⁴ BOA, EV.d., 17119; 9b.

sarruf edilmeye başlanmış ve bu durum zaviye vakıflarının gelirlerinin artmasında etkili bir unsur olmuştur.

İnönü kazasında 1860 yılında yapılan müzayede öncesinde Bayram Gazi, Çetmi, Giral Baba, Kandilli ve Tigan Abdal zaviyelerinin talileri olmadığı görülmektedir. Çetmi, Kandilli ve Kumral Baba zaviyeleri ise mahlûl hazine olarak merkezi yönetim tarafından idare edilmektedir. 1854-1855 yılında toplam 2.970 Guruş geliri olan zaviye vakıfları, 1860 yılında 11.980 Guruş bedelle Abdullah Ağa'nın uhdesine verilmiştir. Bu dönemde Eskişehir'deki zaviye vakıflarındaki gelir artışı kadar olmasa da, İnönü kazasında bulunan zaviye vakıflarının aşar bedellerinde de önemli bir gelir artışı gözlenmiş ve bu artış %75 olarak gerçekleşmiştir.

Seyid Gazi kazasında 1853 yılında Çabuk Sultan, Göknebi, Melik Gazi ve Salih Lala zaviyeleri mahlûl hazine ve geliri olmayan zaviyelerdir. Şücaeddin ve Uryan Baba zaviyelerinin gelir kaydı defterde yer almamıştır. Bu yılda Seyid Gazi kazasında bulunan 12 zaviye vakfından toplam 526 Guruş gelir elde edilmiştir. 1860 yılında bu zaviye vakıflarının aşar bedelleri yaklaşık 28 kat artışla ve 15.000 Guruş bedelle Yusuf Ağa uhdesine bırakılmıştır. Seyid Gazi'de 13. yüzyılda başlayan dede ve baba yerleşmelerine bağlı olarak ortaya çıkan Bektaşî geleneğinin Uryan Baba, Çoban Baba, Bahşayış Baba, Şucaeddin ve Melik Gazi zaviyeleriyle bu dönemde de varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

Eskişehir, İnönü ve Seyid Gazi kazalarında bulunan zaviye vakıflarının 1853 yılı gelirlerine göre 1860 yılında çok büyük oranlarda artış kaydedilmesi aradan geçen zamanda zaviye vakıflarının aşar bedellerini tasarruf etmeye yönelik taleplerin artmasına da yol açmıştır. Böylece hem zaviye vakıfları, hem gelirleri tasarruf hakkına sahip olanlar, hem de devlet daha fazla kazanç elde etmiştir. Gelirlerin artması geçen sürede köylünün mali durumunda da bir iyileşme olduğunu göstermektedir.

Bu çalışma sırasında yararlandığımız evkaf defterlerinde Karacaşehir, Bilecik ve Söğüt kazalarında bulunan zaviye vakıflarının sadece 1860 yılı gelirleri ile ilgili bilgiler mevcut olduğu için bir önceki dönemle karşılaştırma imkânı olmamıştır. Karacaşehir kazasında bulunan 10 zaviye vakfının mukataaları için mahallinde yapılan müzayedede talibi çıkmamış, daha sonra Kütahya'da düzenlenen toplu müzayedede neticesinde 18.650 Guruş bedel ile mültezimden Helvacı Hasan Ağa uhdesine bırakılmıştır. Bu gelirin 13.500 Guruş'u Beşkardeş Sultan Vakfı aşar bedelinden oluşmuştur. Diğer dokuz zaviye vakfının toplam gelirler içerisindeki payı ise %23 olmuştur.

1860 yılında Bilecik'te bulunan 8 zaviye vakfının talibi çıkmadığı için 5.600 Guruş geliri olan mukataalarının emanet usulü ile idare edilmesi uygun görülmüştür. Talibi çıkmayan Bilecik'te bulunan bu 8 zaviye vakfı ile Söğüt'te bulunan 6 zaviye vakfının, daha sonra Kütahya'da toplu olarak müzayedesini gerçekleştirelmiştir. Bu müzayedeye Seyid Gazi'de 10, Banaz'da 19, Kütahya Etrafşehir nahiyesinde 53, Tavşanlı nahiyesinde 11 ve Altıntaş nahiyesinde 28 zaviye vakfına ait mukataa gelirleri de dâhil edilmiştir. Yedi ayrı kaza ve nahiyede toplam 135 zaviye vakfının ihalesi neticesinde mukataa gelirleri toplam 190.000 Guruş bedelle Karaağa-zâde Ömer Efendi uhdesine bırakıl-

mıştır. Ömer Ağa'nın bu bedelin 38.000 Guruşunu peşin ödedikten sonra, kalanını 38.000 Guruşluk dört taksit halinde ödemesi kararlaştırılmıştır.⁴⁵

Zaviye vakıflarının mukataalarının mahallinde ya da liva merkezinde düzenlenen müzayedeler neticesinde ihaleleri tamamlandıktan sonra ihale bedeline zam yapan başka birine verildiği de görülmektedir. İhaleyi kazanan kişinin mutlak bir hak sahibi olmadığını gösteren bu uygulamanın örneklerinden birisi 1860'ta Seyid Gazi'de bulunan zaviye vakıflarının mukataa ihalesinde yaşanmıştır. Yapılan ihale sonucu Postacı İsmail Ağa kefaleti ile 14.860 Guruş bedelle Ali Efendi uhdesine verilen 10 zaviye vakfının mukataa gelirleri, Kütahya'da düzenlenen toplu müzayede neticesinde 140 Guruş zam ile 15.000 Guruş bedelle Yusuf Ağa uhdesine bırakılmıştır.

1862-63 yıllarında Eskişehir ve Bilecik çevresinde bulunan zaviye vakıflarının mutasarrıfları ile muhasebeleri görülmüş, gelir ve giderleri hesaplanarak denetimleri gerçekleştirilmiştir. Burada yer alan muhasebe kayıtlarına göre zaviye vakıflarının mutat vazifeleri, yiyecek harcamaları, tamirat masrafları, hizmetlerinin bedelsiz görülmesi neticesinde harcanmayan meblağ ile vakıf geliri fazlalıkları zaviyedârları uhdesine bırakılmıştır. Zaviye vakıflarındaki görevlilerin maaşları, muhasebe bedelleri ile sahipsiz mukataaların gelirleri ise Evkâf-ı Hümayun Hazinesi'ne aktarılmıştır. Zaviye vakıf görevlileri hazineden maaş almak suretiyle adeta devlet memuru statüsü kazanmışlardır.

1862-1863 yılına ait muhasebeleri görülen zaviye vakıflarından Eskişehir kazasında 7 zaviye vakfının 11.570 Guruş, İnönü kazasında 4 zaviye vakfının 4.623 Guruş, Karacaşehir kazasında 2 zaviye vakfının 292 Guruş, Seyid Gazi kazasında bulunan 1 zaviye vakfının aşar bedeli 674 Guruş ve Bilecik kazasında bulunan 3 zaviye vakfının aşar bedeli 2.100 Guruş olmak üzere toplam 17 toplam zaviye vakfı aşar bedelleri 19.259 Guruş olarak gerçekleşmiştir. 1862-1863 yılında Eskişehir, Karacaşehir, İnönü, Seyid Gazi ve Bilecik'te bulunan ve muhasebesi görülen 17 zaviye vakfının gelir-gider durumu Tablo 14'te gösterilmiştir.

Tablo-14: 1862-1863 Yılı Muhasebe Kayıtlarına Göre Kazalara Göre Zaviye Vakıfları Gelir-Gider

Kaza	Zaviye Sayısı	Aşar Bedeli	Hazineye Giden			Zaviyedârına Bırakılan				
			Maaş - Harc-1 Muhasebe	Mahlül Hisse	Toplam	Vazife	Masraflar	Bedelsiz hizmet	Fazla	Toplam
Eskişehir	7	11.570	234,30	87,15	322,05	1.680	5.451	3.500	616,35	11.247,35
Karacaşehir	2	292	43	64,20	107,20	120	-	-	64,20	184,20
İnönü	4	4.623	-	-	00	960	3.663	-	-	4.623
Seyid Gazi	1	674	168,20	252,30	421,10	-	-	-	252,30	252,30
Bilecik	3	2.100	125	-	125	960	640	-	375	1.975
Toplam	17	19.259	571,10	404,25	975,35	3.720	9.754	3.500	1.309,05	18.283,05

⁴⁵ BOA, EV.d. 17119; 9b.

Üzerinde çalıştığınız evkaf defterlerinde para birimi olarak Guruş üzerinden kayıtlar tutulmuştur. Osmanlı Devleti'nde ilk olarak III. Ahmed (1703-1730) döneminden itibaren darp edilmeye başlanan 1 Osmanlı Guruşu, 120 Akçeye ve 40 Paraya eşittir. Zaviye vakıflarının gelirleri hesaplanırken her 40 para 1 Guruş olarak hesaba dâhil edilmiştir. 1844 yılında sikke tashihi işlemi ile 1 Guruş, 1 gram saf gümüşten kesilmeye başlanmıştır.⁴⁶ Eskişehir, İnönü, Seyid Gazi, Karacaşehir, Bilecik ve Söğüt'te bulunan toplam 57 zaviye vakıflarının 1860 yılı gelirleri 81.080 Guruş saf gümüşe eşdeğerdir. 1863 yılında ise muhasebesi görülen zaviye vakıf sayısı 17'ye düşmüş gelirlerde buna göre 19.259 gram gümüşe eşit olmuştur. Zaviye vakıflarının 1860-1863 yıllarında sahip oldukları gelirlerin günümüz gümüş fiyatlarına göre Türk Lirası karşılıkları hesaplanarak Tablo 15'te gösterilmiştir.

Tablo-15: 1860-1863 Yılları Zaviye Vakıf Gelirleri Günümüzdeki Karşılıkları

Kaza	1860 Zaviye Sayısı	1860 Geliri Guruş	1860 Geliri Günümüz Karşılığı ⁴⁷ (TL)	1863 Zaviye Sayısı	1863 Geliri Guruş	1863 Geliri Günümüz Karşılığı (TL)
Eskişehir	18	28.540	207.771	7	11.570	84.229
İnönü	9	11.780	85.758	4	4.623	33.655
Seyid Gazi	10	14.860	108.180	1	674	4.906
Karacaşehir	10	17.500	127.400	2	292	2.125
Bilecik	8	5.600	40.768	3	2.100	15.288
Söğüt	2	2.800	20.384	-	-	-
	57	81.080	590.261	17	19.259	140.203

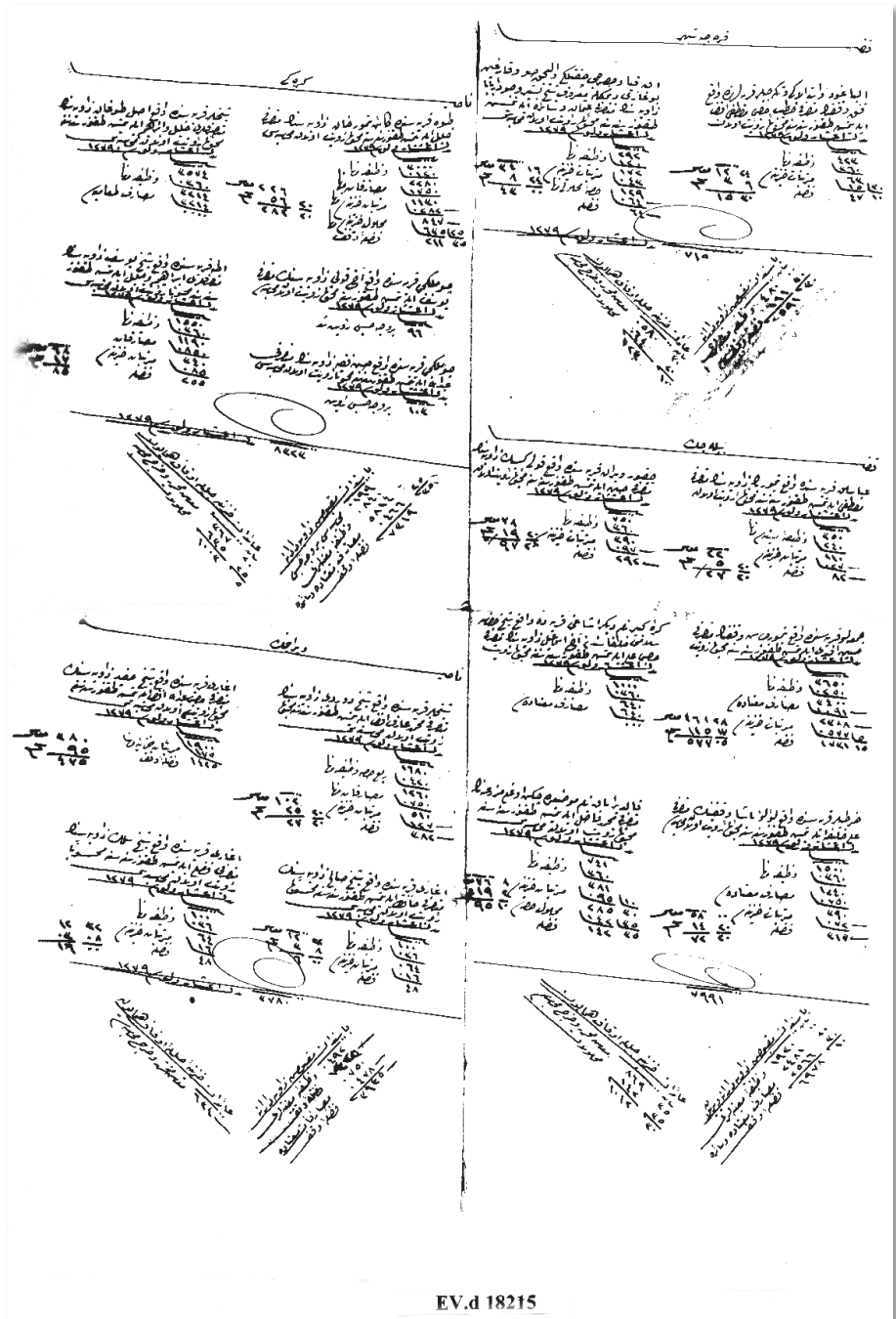
1860 yılında 57 zaviye vakfının toplam gelirleri günümüz verilerine göre 590.261 TL olmuştur. Her bir zaviye geliri ortalama 10.000 TL olarak gerçekleşmiştir. 1863 yılında 17 zaviyenin ortalama gelirleri yaklaşık 8.000 TL olmuştur. Bu gelirlerin yıllık olduğu dikkate alındığında zaviye vakıflarının sadece mutad hizmetleri yerine getirebildikleri, kentlerin ticari ve sosyal hayatına katkılarının sınırlı olduğu görülür. 1835-1863 yılları arasında ele aldığımız zaviye vakıflarının gelirlerinin tarım ürünlerinden oluşması, iklim şartlarının gelirler üzerinde belirleyici olmasını sağlamıştır. Bu dönemde bölgedeki zaviye vakıflarına padişah, vezir-i azam, vezirler ya da yüksek dereceli devlet görevlileri tarafından para tahsisleri yapıldığına dair kayıtlara rastlanmamıştır. Çalışma konumuzun sınırlılıkları nedeniyle zaviye vakıflarının tek tek ele alınması mümkün olmadığı için yukarıda ifade ettiğimiz evkaf defterlerinde yer alan veriler ışığında bir değerlendirme yapılmıştır.

⁴⁶ Şevket Pamuk, "Kuruş", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 26, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s. 459.

⁴⁷ 1 gram gümüşün TL karşılığı 22 Haziran 2021 tarihi serbest piyasa fiyatı olan 7,28 TL üzerinden hesaplanmıştır.

Kaynaklar

- BOA, EV.d. 10553; 15098; 15498; 17119; 16669; 18215.
- ÇETİN, Atilla: “İstanbul’daki Tekke, Zaviye ve Hangâhlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika”, *Vakıflar Dergisi*, S. 13, Ankara 1981.
- ÇİTİR, Burak: *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Afyon Ziraati ve Ticareti (1900-1939)*, Sakarya Üni. Sos. Bil. Ens. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2015.
- DARKOT, Besim: “Eskişehir”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, Devlet Kitapları, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Eskişehir 1997.
- DEĞERLİ, Ayşe: “Eskişehir Kırsalında Bir Bektaşî Zaviyesi: Bahşayış Baba”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 95, Ankara 2020.
- DOĞAN, Sema: “Nişancı Mehmed Paşa Külliyesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007.
- EMECEN, Feridun: “Bilecik”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992.
- GENÇ, Mehmet: “İltizam”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 22, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.
- GÖKMEN, Ertan: “Batı Anadolu’da Çekirge Felaketi (1850-1915)”, *Belleten* C. LXXIV, S. 26, TTK, Ankara, Nisan 2010.
- İŞİK, Zekeriya: “19. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Tarikatların Devlet Otoritesi Karşısındaki Tutumları”, *Belleten*, C. 81, S. 290, TTK, Ankara (Nisan 2017).
- KARA, Mustafa: *Din Hayatı Sanatı Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2019.
- OĞUZOĞLU, Yusuf - EMECEN, Feridun: “Eskişehir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1995.
- ÖZTÜRK, Nazif: “Evkâf-ı Hümayun Nezâreti”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995.
- PAMUK, Şevket: “Kuruş”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 26, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002.
- SATICI, Emre: *19. Yüzyılda Hüdavendigar Eyaleti*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens., Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2008.
- ŞAHİN, İlhan: “Söğüt”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 37, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009.
- TOPAL, Mehmed - ÇOLAK, Kamil: “Eskişehir Zaviyelerine Dair Tespitler”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 5, S. 9, Ankara 2015.
- TUNCEL, Metin: “Uşak”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 42, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012.
- _____ : “Karahisar”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001.
- TURGUT, Vedat: “Osman Gazi’nin Kimliği Meselesi ve Cihanşumûl Bir Devlete İsmi Verilmesinin Sebepleri Üzerine”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 11, S. 1, Sakarya 2016.
- TUTSAK, Sadiye: “Uşak Kazasında Mülki Taksimatın Gelişimi”, *Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Tarih İncelemeleri Dergisi (TİD)*, C. 9, S. 1, İzmir 1994.
- UZUNÇARŞILIOĞLU, İsmail Hakkı: *Kütahya Şehri*, Devlet Matbaası, İstanbul 1932.
- VARLIK, Mustafa Çetin: *16. Yüzyılda Kütahya Sancağı*, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Erzurum 1980.
- _____ : “Anadolu Eyaleti”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 3, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.
- _____ : “Kütahya”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 26, Diyanet Vakfı Yay. Ankara 2002.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin: *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003.

Ek-2: EV.d. 18215: 2b-3a.

S.No	Kaza	Karye / Köy	Zaviye/Vakıf
1.	Eskişehir	Sultandere	Ahi Kılınc Zaviyesi
2.	Eskişehir		Ahi Mahmud Zaviyesi
3.	Eskişehir	Sivrihisar Kepen	Ahi Paşa zaviyesi
4.	Eskişehir	Günyüzü	Ahi Rustem zaviyesi
5.	Eskişehir		Ahi Salih Zâviyesi
6.	Eskişehir	Odunpazarı Çatkara	Ede zaviyesi
7.	Eskişehir		Edebalı Zaviyesi
8.	Eskişehir	Muttalib	Elvân şeyh Zâviyesi
9.	Eskişehir	Alpu	Hasan Seydi Zaviyesi
10.	Eskişehir	Bilecik karyesi	İmam Fakih Zaviyesi
11.	Eskişehir	Şaröyük	İmamyeri vakfı
12.	Eskişehir		Karasakal Zâviyesi
13.	Eskişehir	Muttalip	Kılağuz Zaviyesi
14.	Eskişehir		Sultan Abdullah Zaviyesi
15.	Eskişehir		Sultan Alaeddin Zaviyesi
16.	Eskişehir	Mayıslar	Şeyh İdris Zaviyesi
17.	Eskişehir		Şeyh İsa Zaviyesi
18.	Eskişehir	Karasakal	Şeyh Karasakal Zaviyesi
19.	Eskişehir	Kızılıbük	Şeyh Mustafa Zaviyesi
20.	Eskişehir		Şeyh Nasreddin Zaviyesi
21.	Eskişehir		Şeyh Şehabeddin Zaviyesi
22.	Karacahisar	Keskin, Eğri, İt pınar	Beşkardaş Sultan Vakfı
23.	Karacahisar	Aşağı Söğüt Önü	Abdulaziz Vakfı
24.	Karacahisar	Akkaya ve Hasıcı Çiftlikleri	Çavdar Baba Zaviyesi
25.	Karacahisar	Namlu Çiftliği	Evcı Baba Zaviyesi
26.	Karacahisar	Laçın	İmadeddin Fakih zaviyesi
27.	Karacahisar	Alpagud,Atalayı, Tekkeçiler	Kırka Vakfı
28.	Karacahisar	Akkaya, Hisarcı Çiftliği ve İlicaksu ve Kargın Boğazı	Şeyh Beşir ve Çavdar Baba zaviyesi
29.	Karacahisar	İnhisar	Şeyh İlyas Vakfı Zaviyesi
30.	Karacahisar	İlica	Şeyh Salih Vakfı
31.	Karacahisar	İtburnu	Şeyh Süleyman Vakfı
32.	Karacahisar	Ortaca	Takiyüddin Baba Zaviyesi
33.	Karacahisar	Timur, Cebel, Atalanı	Balluca Vakfı
34.	İnönü	Ağa ve Baş	Ahi Arslan Zaviyesi
35.	İnönü	Dodurga, Virancık	Bayram Gazi Zaviyesi
36.	İnönü		Çetmi Zaviyesi

37.	İnönü	Dodurga	Girâl Seydi Zaviyesi
38.	İnönü		Hacı Alemşâh
39.	İnönü		Hacı Osman zaviyesi
40.	İnönü		Hoca Yedigâr Zaviyesi
41.	İnönü		Kandilli Zaviyesi
42.	İnönü	Eğrigöz çiftliğinde	Kırgılı nâmı diğer İce Sultan Zaviyesi
43.	İnönü	Bozöyük	Kumral Baba Zaviyesi
44.	İnönü		Muhyiddin Zaviyeleri
45.	İnönü	Dereyalak	Tigan Abdal Zaviyesi
46.	İnönü		Tur Ali Baba Zaviyesi
47.	Seyid Gazi		Seyid Battal Gazi Zaviyesi
48.	Seyid Gazi	Dereviran	Ahi Koca Zaviyesi
49.	Seyid Gazi		Bahşayış Zaviyesi
50.	Seyid Gazi	Oynaş	Çabuk Sultan Zaviyesi
51.	Seyid Gazi	Yaylak Karkın	Çoban Baba Zaviyesi
52.	Seyid Gazi	Göknebi	Göknebi Zaviyesi
53.	Seyid Gazi	Bardakçı	Kuzucu Baba Zaviyesi
54.	Seyid Gazi	Virân	Melik Gâzi Zaviyesi
55.	Seyid Gazi	Yapıldak	Salih Lala Zaviyesi
56.	Seyid Gazi	Oynaş	Şeyh Bahşi Zaviyesi
57.	Seyid Gazi	Şeyh	Şucaeddin Zâviyesi
58.	Seyid Gazi		Toğracık (Ahmed Paşa Kızı Ayşe Hatun)
59.	Seyid Gazi		Uryan Baba Zaviyesi
60.	Bilecik	Güreği Kebir / Aşağı	Ahi İsmail Zaviyesi
61.	Bilecik	Günay	Ahi Yunus Zaviyesi Vakfı
62.	Bilecik	Nefs-i Bilecik	Çekenoğlu Vakfı
63.	Bilecik	Çukurviran	Kolukesik Vakfı
64.	Bilecik	Bayır	Müderriş Vakfı
65.	Bilecik	Ayasluk	Timur Bey Vakfı
66.	Bilecik	Cumalı	Timurtaş Baba Zaviyesi
67.	Bilecik	Bozöyük	Giral Baba Zaviyesi
68.	Söğüt		İsa Sofu Hazretleri vakfı
69.	Söğüt		Şeyh Edebalı Vakfı

Ek-3: 1835-1863 Yılları Arasında Evkaf Defterlerinde Kaydı Olan Zaviye Vakıfları

Extended Abstract

Eskişehir And Bilecik Zaviye Foundations (1835-1863)

Dervish lodges and zawiya are religious and mystical institutions of Islamic civilization. With the process of Turkification and Islamization of Anatolia, they started to appear in the Anatolian geography. They played important roles in the establishment period of the Ottoman State and in the settlement of Rumelia. Dervish lodges and zawiya, which spread to the villages in Western Anatolia during the Ottoman period, continued their activities in the 19th century in the towns subjected to the Kütahya Sanjak in the understanding of the foundation with tax income obtained from agricultural products. In this study, the accounting records and auction transactions of Eskişehir and Bilecik zawiya foundations were evaluated based on first-hand archive records.

In the 19th century, *the Evkaf Defterleri* of the Kütahya sanjak were identified in the Prime Ministry Ottoman Archive and the original texts were translated into Latin alphabet. The Evkaf Defterleri contain the accounting records and auction transactions of the zawiya foundations in the districts of Etrafşehir, Altıntaş, Tavşanlı, Gireği, Gümüş, Virancık and Eskişehir, Seyitgazi, Karacaşehir, Bilecik, Söğüt, Uşak, Banaz, Simav, Gediz, Eğrigöz. Since the data in the Evkaf Defterleri exceed the limits of an article in total, the data on Eskişehir, Seyitgazi, Karacaşehir, Bilecik and Söğüt zawiya foundations were evaluated in this study. The information contained in the documents was carefully examined, and the names of the Lodge Foundations, their locations, their income, and the income owners were determined. Statistical information about incomes is included. Expenditures of zawiya foundations have been revealed. Zawiya foundations were not subject to strict control by the central government until 1826. However, with the establishment of the Ministry of Foundations, its management has gradually started to be followed more closely by the center. The owners of the zawiya foundations were determined by the auctions held in the sanjak center. From the books in which the auction transactions take place, it was determined whether the lodges' foundations had any suitors before the auction. From the notebooks in which the auction transactions take place, it was determined whether the lodges' foundations had any suitors before the auction. Before and after the auction, the auction prices were compared. These data are shown separately according to the towns in which they are in the text with the help of tables. The winners of the auction as a result of the auction procedures have been determined. According to the result of the wholesale auction held in Kütahya, it has been shown that the person who made more offers obtained the right to use. It has been shown that the result of the tender in the local area is not certain. It has been revealed that the zawiya foundations, which did not appear in the retail and wholesale auctions held in the local and sanjak centre, were managed by consignment. It has been revealed that the services of some zawiya foundations are carried out by volunteers for the sake of Allah without paying any fees. It is understood from the information in the documents that the personnel and accounting expenses included in the foundation expenditures are sent to the head office and the payments are made from here. This study, which is a research article, was supported by archive documents as well as previous studies on the subject. This study does not require ethics committee approval due to its scope.

With the establishment of the Ministry of Foundations, it is noteworthy that there are many lodges called seyh, ahi, baba and abdal among the lodge foundations, which have been administered centrally and are subject to inspections from time to time. Especially in the years of 1852-53, some lodges in Eskişehir were invaded by locusts, which was effective in the decrease in the income of the titles. In the same period, there are lodge foundations in Eskişehir, Seyitgazi and İnönü, whose management and income are directly linked to the Ministry of Evkaf-ı Hümayun since their governors passed

away. It is seen that the Bektashi tradition, which emerged in the 13th century in Seyid Gazi, based on the settlements of *dede* and *baba*, continued its existence in this period with the lodges of Uryan Baba, Çoban Baba, Bahşayış Baba, Şucaeddin and Melik Gazi. In 1860, 18 lodges in Eskişehir and its villages were auctioned separately, and they were mostly left to the management of their governors or lodges. In these auctions, mukataas that were not claimed in any way were managed by consignment. The fact that the tax farmers, who have the authority to manage the contracted lodges' foundations, are among the wealthy and respected people of the region, reveals that the state secures their income. Except for Beşkardeş Sultan Foundation, which is located in Karacaşehir and has 77% of the total income of the other nine lodges, other lodge foundations do not have high income during this period. They generate enough income to continue their existence. It is observed that they do not have any income to spend on health, education, social aid, sports, etc. as in the classical period. It is seen that in 1862-63, a total of 17 lodge foundations in Eskişehir, Karacaşehir, İnönü, Seyitgazi and Bilecik had 19.259 Guruş tithe tax. This is your income 571 Gurus were sent to the treasury to be paid to the foundation board as a salary. The officials of the lodges have gained the status of a kind of civil servant by receiving a salary from the treasury. It has been determined that approximately 13.474 Gurus have been spent to meet the various needs of zawiya foundations, repair etc. expenses.

The defters contain the accounting records and auction transactions of the zawiya foundations in the districts of Etrafşehir, Altıntaş, Tavşanlı, Gireği, Gümüş, Virancık and Eskişehir, Seyitgazi, Karacaşehir, Bilecik, Söğüt, Uşak, Banaz, Simav, Gediz, Eğriğöz. Since the districts and sub-districts in the notebooks exceed the limits of an article in total, the data on Eskişehir, Seyitgazi, Karacaşehir, Bilecik and Söğüt zawiya foundations were evaluated in this study. Foundations belonging to zawiya or individual accounting records were not considered due to the limitations of the study. The lodges foundations in these regions were evaluated as a whole.

During the period from the foundation of the Ottoman Empire to the closure of dervish lodges in 1925, many lodges were established and operated in Anatolia and Rumelia. The contributions of these institutions to the social life in the historical process, their relations with the state administrators, the changes, and transformations they have undergone in the fields of education, religion, art and literature according to the historical periods of the Ottoman State should be examined. In addition, the role of zawiya foundations in the Ottoman socio-economic structure should be revealed with more detailed studies. This study deals with a short period and a narrow region.

Although there are many studies on dervish lodges and zawiya, there is a very limited number of studies in the literature regarding the lodges' foundation system. In this study, the functioning of the lodge foundation system has been presented based on archive documents. Especially, this study is original research regarding the auction procedures and the tendering of mukataa. The expenditure procedures of the revenues, the expenditure items transferred to the treasury, and the revenues left to the management of the sub-governors are shown in detail.